

KANSEN CREËREN MET KENNIS

VIER REDENEN WAAROM INVESTEREN IN EEN RIJKER KENNISFUNDAMENT PRIORITEIT MOET KRIJGEN IN HET BASISONDERWIJS

Het ambacht van leraren is complex. Om het moeilijkste en mooiste vak ter wereld te verstaan, moeten leraren heel wat kennen en kunnen. In dit artikel gaat het vooral over dat ‘kennen’, over het belang van kennis voor de leraar en de leerling.

Dat belang is decennialang onvoldoende erkend. In het recent verschenen boek *De kunst en kunde van het lesgeven* (2023) maken de auteurs, Kirschner, Hendrick en Heal, met gevoel voor drama met het voorbeeld van de vroeg negentiende-eeuwse chirurgie duidelijk wat er daardoor eigenlijk op het spel staat. Op een vloer van bloed en zaagsel, met bevuile schort en een totaal gebrek aan hygiëne, voerden de chirurgen als waren het artiesten voor een toegestroomd publiek hun operaties uit. Het liefst zo snel mogelijk. Ze werden daardoor gezien als vaardige professionals, ondanks de hoge sterftcijfers. Ze vergelijken die praktijk met het onderwijs:

Bepaalde aspecten van het moderne onderwijs hebben veel gemeen met de vroeg negentiende-eeuwse chirurgie, in die zin, dat sommige onderwijspraktijken doeltreffend lijken, terwijl de patiënt er in werkelijkheid slechter van wordt.

De laatste vijftig jaar werd het onderwijs gedomineerd door een visie op lesgeven die niet gebaseerd is op experimenteel bewijs, maar op filosofische en vaak politieke overtuigingen waarin het duidelijk zichtbare schouwspel van het lesgeven voorrang heeft gekregen boven het verborgen geheim van het leren. Het beeld van John Keating die in *Dead Poets Society* boven op zijn bureau staat, is voor sommigen het symbool geworden van wat goed onderwijs is, waarin spektakel boven alles gaat. (...) Een didactiek waarbij de leerlingen het heel druk hebben terwijl ze erg weinig leren, is een losgeslagen didactische aanpak, die net als de operaties van Robert Liston, waarschijnlijk meer kwaad doet dan goed. (Kirschner, Hendrick & Heal, 2023, p. 12).

Dat er wat op het spel staat, is inmiddels wel duidelijk. Het dalende (lees)niveau en de groeiende kansengelijkheid hebben de onderwijsinspectie er in *De Staat van het Onderwijs* (2023) toe aangezet de schoolbesturen de opdracht te geven werk te maken van de basisvaardigheden in taal en rekenen. In zijn boek *Nog wat geleerd vandaag* (2023) beschrijft journalist Maarten Huygen echter hoe juist kennis van de wereld weer terugkeert in het onderwijs als antwoord op deze ontwikkelingen. Veel leraren weten namelijk dat wie wil inzetten op kansengelijkheid en bevordering van leesprestaties, moet inzetten op een kennisrijk curriculum. Scholen als de Alan Turingschool in Amsterdam en het onlangs opgerichte Nederlands Kennis Curriculum werken aan doorlopende leerlijnen met kennis als basis voor onder andere leesonderwijs. In dit artikel vier redenen waarom dat zinvol is en een rijker kennisfundament prioriteit moet krijgen in het basisonderwijs.

1 DE AANWEZIGHEID VAN KENNIS IS EEN VOORWAARDE VOOR HET LEREN VAN NIEUWE KENNIS

Het activeren van voorkennis is met reden een vast onderdeel van beproefde didactische modellen. Zoals David Ausubel in 1968 al schreef: 'De meest invloedrijke factor voor leren is dat wat de lerende al weet.' Nieuwe kennis moet worden ondergebracht in bestaande kennisschema's in ons hoofd en wordt als het ware opgehangen aan mentale kapstokken (Kirschner, Claessens & Raaijmakers, 2018). Wie die mentale kapstok mist, heeft meer problemen met het leren van nieuwe dingen en het opnemen van nieuwe informatie. En ook: wie onjuiste kennis in het hoofd heeft, krijgt problemen met het leren van nieuwe stof. De misconcepties in het hoofd blokkeren het leren. Een goede leraar brengt dus eerst misconcepties aan het licht door voorkennis te activeren en maakt leerlingen zich daar vervolgens bewust van. Ook lost een goede leraar het probleem van een eventueel gebrek aan voorkennis op door leerlingen voorafgaand aan een nieuw onderwerp eerst nieuwe kapstokken voor het brein aan te bieden door leerlingen een kader te bieden van zogenaamde 'ankerbegrippen'.

Dat zijn begrippen die een centrale rol spelen in een kennisgebied, zoals 'wereld', 'land' en 'stad', of 'oudheid' en 'middeleeuwen' (Kirschner, Claessens & Raaijmakers, 2018, p. 112). Leerlingen kunnen zo een kennisstructuur opbouwen waaraan zij de nog te leren nieuwe kennis kunnen ophangen. Wie nieuwe dingen wil leren, heeft dus voorkennis en kennisstructuren nodig en een voortdurende activatie van deze kennis. 'Het langetermijn-geheugen, dat bestaat uit de kennis en vaardigheden, is het met kennis geconstrueerde leidingstelsel dat de binnenkomende wereld verwerkt' (Huygen, 2023, p. 36). Goede doorlopende leerlijnen, waarbij het voor leraren duidelijk is wat hun leerlingen al weten, zorgen ervoor dat dit leidingstelsel door de schooljaren (en -systemen) heen niet verstopten.

Daarbij geldt ook dat hoe meer je weet over een bepaald onderwerp, hoe meer aanknopingspunten je hebt over dat onderwerp en hoe rijker en complexer de kennisschema's in de hersenen worden. Dat maakt dat er diepere, conceptuele kennis ontstaat die het mogelijk maakt om (verschillende soorten) problemen (verschillend) op te lossen.

Wie meer weet, stelt andere vragen en lost sneller en beter problemen op (Kirschner, Claessens & Raaijmakers, 2018, p. 40). Dat motiveert en leidt weer tot creativiteit. Het populaire en op veel scholen omarmde onderzoekende en ontwerpende leren is dus pas succesvol als leerlingen naast de juiste begeleiding een kennisbasis hebben van waaruit zij gezamenlijk vertrekken.

2 GEDEELDE KENNIS MAAKT SAMENWERKEN MOGELIJK

Gezamenlijk kennis opbouwen schept daarnaast een band. Kennis is als cement dat verschillende onderdelen bij elkaar houdt. Wanneer leerlingen met verschillende sociale en culturele achtergronden en een andere mate van culturele geletterdheid met elkaar moeten kunnen samenwerken, is het belangrijk dat er een gezamenlijk kader is dat iedereen kent. Samen bouwen aan kennis waarvan iedereen nog weinig afweet en aan de slag gaan met gedeelde kennis werkt verbindend.

Bovendien is het nodig dat leerlingen over specifieke zaken gedeelde kennis hebben. Er is nogal wat te doen over burgerschapsonderwijs. Ook hier dalen de Nederlandse onderwijsprestaties. Internationaal gezien scoren Nederlandse jongeren lager op het gebied van burgerschapskennis, dus kennis over de functie van wetten, de principes van de democratische rechtsstaat en de toepassing daarvan in de praktijk. Ook houden zij de politieke actualiteit minder goed bij, zijn ze minder politiek geïnteresseerd en geven ze ook zelf aan minder vaardig te zijn op dit gebied (Daas, 2023). Verschillende onderzoekers geven aan dat een gebrek aan breed gedeelde kennis, in het bijzonder over de principes van de democratische rechtsstaat, de democratie onder druk zet (Bootsma & Naaijken, 2023, p. 31). Werken aan common ground door middel van gedeelde kennisopbouw is dus van groot belang. Zeker wanneer we in acht nemen dat het een vast onderdeel zou moeten zijn van een goede dialoog – het toverwoord in tijden van polarisatie en vast onderdeel van vrijwel elk burgerschapsplan op scholen. Kennis opdoen over de ander en ons inleven is een centrale opdracht voor iedere professional die de dialoog op een goede manier wil vormgeven in zijn of haar organisatie, dus ook op school (Brandsma, 2019, p. 73).

Aandacht voor de kerndoelen omtrent 'je oriënteren op jezelf en op de wereld' is dus ook om die reden een goed idee. Vakken als aardrijkskunde en geschiedenis hebben multiperspectiviteit immers expliciet in de vakdidactische doelen opgenomen. Wie wil investeren in burgerschapsvorming, doet er daarom goed aan deze vakken een serieuze plek in het curriculum te geven.

3 MEER KENNIS, MEER KANSENGELIJKHEID

Investeren in onderwijs in kennis van de wereld leidt bovendien tot gelijkere kansen. Hierboven bleek al dat het hebben van voldoende voorkennis van groot belang is voor het opnemen van nieuwe kennis. Kinderen met hoogopgeleide, rijke ouders beschikken vaker over een grotere culturele bagage dan kinderen van lager opgeleide ouders. Ze lezen vaker boeken, worden vaker meegenomen naar culturele uitstapjes en krijgen vaker educatief speelgoed. Kortom, hun thuismilieu is 'educatief rijker' en hun algemene ontwikkeling (hun kennis van de wereld) is groter. Hierdoor hebben ze meer kapstokken in hun hoofd waaraan nieuwe kennis zich makkelijker hecht. Bovendien is hun woordenschat daardoor beter (Ledoux, 2022), waardoor ook het lezen van complexere teksten hen beter af gaat. Bij kinderen van lager opgeleide ouders, zien we vaker dat de verbinding met een educatief rijke ontwikkeling en dito taal, minder vanzelfsprekend is. Juist deze kinderen hebben daarom veel baat bij een kennisrijk curriculum. Verhoogde inzet op taal en rekenen lijkt op de korte termijn resultaten te boeken, maar op de lange termijn lopen kinderen opnieuw vast door een gebrek aan referentie en woordenschat als ze op de middelbare school met moeilijker en langere teksten te maken krijgen. 'Een systematisch, goed opgebouwd aanbod wereldoriëntatie met een doorlopende leerlijn, vanaf de kleutergroepen tot in groep 8, is essentieel om bij kinderen de algemene kennis op te bouwen die ze nodig hebben voor hun vaardigheid in begrijpend lezen en luisteren en voor hun verdere schoolloopbaan' (Ledoux, 2022, Accent op wereldoriëntatie) In de nieuwe kerndoelen voor taal wordt de verbinding met deze vakken dan ook actiever gezocht. Collega Ron Meijer breekt daarom in een opiniestuk in deze *Veerkracht* een lans voor het lezen van teksten waarmee je bijdraagt aan het opbouwen van kennis in de zaakvakken.

4 ALLEEN EEN LERAAR MET KENNIS KAN LESGEVEN

Het ambacht van een leraar is complex. Veel van wat het vakmanschap inhoudt is moeilijk in eindtermen of leeruitkomsten te vatten. Weten wat een specifieke leerling of klas op precies dat moment nodig heeft, omgaan met mondige ouders, met dynamiek in een groep, met een voortdurend veranderend curriculum en gecompliceerde sociaal-emotionele situaties zijn allemaal vormen van stilzwijgende kennis die moeilijk te omschrijven zijn, zelfs voor de allerbeste, meest ervaren leraren. Wat echter wel duidelijk wordt uit onderzoek naar eigenschappen van effectieve, goede leraren, is dat ze een gedegen kennis hebben van dat wat ze onderwijzen. Leraren moeten meer dan 'een stap vooruit in het boek van de leerlingen' zijn, ze moeten diepgaande kennis hebben van de vakken waarin ze lesgeven. Alleen dan zijn ze in staat om deze kennis op een samenhangende manier aan te bieden en om te gaan met misconcepten en vragen van leerlingen (Kirschner, Hendrick & Heal, 2023, p. 207). Wie wil investeren in kansrijk en kennisrijk onderwijs, moet dus ook investeren in het opbouwen van vak(didactische) kennis van toekomstige leraren.

Voorbeelden van de manier waarop kennis een concrete plaats in de klas kan krijgen, geven onder andere scholen uit het netwerk Nederlands Kenniscurriculum (NKC). Met thematisch onderwijs waarin de wereldoriënterende vakken centraal staan, laten leerkrachten zien hoe zij met hun klas aan de slag zijn met het opbouwen van kennis van de wereld en zo tegelijkertijd werken aan lees- en schrijfvaardigheden. Bijvoorbeeld door het samen bouwen van een kennismuur. Daarover in een volgende *Veerkracht* meer.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR EN WEBSITES

- Bootsma, M., & Naaijken, E. (2023). *Bijna alles wat je moet weten over thematisch onderwijs*. Kennis, gereedschap, implementatie. Pica.
- Brandtsma, B. (2019). *Polarisatie. Inzicht in de dynamiek van wij-zij denken*. BB in media.
- Daas, R., ten Dam, G., Dijkstra, A., Karkdijk, E., Naayer, H., Nieuwelink, H., & van der Veen, I. (2023). *Burgerschap in Beeld. Burgerschapscompetenties en burgerschapsonderwijs in vergelijkend perspectief*. Amsterdam University Press.
- Huygen, M. (2023). *Nog wat geleerd vandaag? Hoe kennis terugkeert in het onderwijs*. Boom Uitgeverij.
- Kirschner, P., Claessens, L., & Raaijmakers, S. (2018). *Op de schouders van reuzen. Inspirerende inzichten uit de cognitieve psychologie voor leerkrachten*. Ten Brink Uitgevers.
- Kirschner, P., Hendrick, C., & Heal, J. (2023). *De kunst en kunde van het lesgeven. Baanbrekende literatuur over lesgeven en lerareneffectiviteit en de betekenis daarvan voor de praktijk*. Phronese.
- Ledoux, G. (2022). *Kennis van de wereld opbouwen: kerntaak van het onderwijs*. *Onderwijskennis*. Geraadpleegd op 5 februari 2024, van <https://www.onderwijskennis.nl/kennisbank/kennis-van-de-wereld-opbouwen-kerntaak-van-onderwijs>
- Luistertip: Is het tijd voor een Nederlands Kennis Curriculum? (tjipcast.nl)

OVER DE AUTEUR

Christie Sluiter is hogeschooldocent geschiedenis op Hogeschool KPZ.

